

AUSTROUGARSKI ZAROBLJENICI U CRNOJ GORI PREMA *VERLUSTLISTEN* 1914–1916

Ivo Mišur

Montenegro fought with Austro-Hungary in World War I from 6 August 1914 until its capitulation on 16 January 1916. Despite the defeat, Montenegrin forces achieved significant success in the first months of the conflict resulting in a large number of soldiers killed on the Austro-Hungarian side. The Austro-Hungarian authorities regularly published the names of their dead, wounded and captured soldiers in bulletins called *Verlustlisten*. Relying on these censuses, this article is a partial reconstruction of the statistics of Austro-Hungarian military losses during the conflict with the Montenegrin army.

U historiografiji je tema ratnih zarobljenika iz Prvog svjetskog rata tek djelomično istražena ponajprije zbog manjkavosti sačuvanog arhivskog gradiva. Proučavanje austrougarskih ratnih gubitaka je još problematičnije zbog raspada države završetkom rata, te upitno organizirane raspodjele ratne arhive zemljama nasljednicama. Zato se npr. vojnim kartonima dalmatinskih vojnika teško ulazi u trag jer nitko ne zna jesu li završili u Beogradu, Zagrebu ili Italiji.

Milan Ščekić je 2015. godine u časopisu *Matica* br. 63. objavio članak „Austrougarski zarobljenici u Crnoj Gori (1914–1915)“ u kojem je obradio popise iz Državnog arhiva Crne Gore. Kod

ovog istraživanja se također javio problem slabe očuvanosti arhivskog gradiva na što je autor upozorio. Od velike pomoći nisu bili niti šturi novinski izvještaji koji se nisu bavili brojem zarobljenika. Šćekić procjenjuje da je u Crnoj Gori bilo između tri i četiri tisuće austro-ugarskih zarobljenika. U šesnaest priloga donosi tek 924 imena od kojih se neka ponavljaju. Kako bi se došlo do traženih podataka o broju austrougarskih zarobljenika valja pristupiti istraživanju drugih arhiva ili sekundarnih izvora.

Austrougarske vlasti su redovno objavljivale imena svojih poginulih, ranjenih i zarobljenih vojnika u biltenima naziva *Verlustlisten* ili *Popisi gubitaka*. Na ovaj način su obitelji stradalih dobijali informacije o svojim članovima. Dva su ureda u Austrougarskoj pratila stanje vojnih gubitaka tijekom rata. Jedan je bio Department X/VL /Verlustlistengruppe koji je bio u sastavu Ministarstva rata. Taj ured je u kolovozu 1917. godine u preustroju došao pod Ured ratne statistike (Kriegsstatistisches Büro) koja je bila pod nadzorom Ratnog arhiva (Kriegsarchiv). Na kraju rata utvrdili su da su poginula 627.534 vojnika u austrougarskoj vojsci. Od toga je 363.144 poginulo na frontu, a 324.590 od posljedica ranjavanja i zaraza u bolnicama. Svoju vlastitu računicu gubitaka vodilo je austrougarsko visoko zapovjedništvo (k.u.k. Armeoberkommando) koje je izašlo s brojkom od 499.203 poginula. Neposredno nakon rata pojedinci su pokušavali izračunati broj poginulih uzimajući u obzir broj nestalih. Njihove brojke premašile su brojku od milijun poginulih i nestalih vojnika.

Zajednički centralni ured za vijesti o ranjenim i bolesnim vojnim osobama za vrijeme rata izdavao je službeni bilten s popisom ranjenika, zarobljenika i poginulih. Popisi su naslovljeni *Verlustlisten* tj. popisi gubitaka. To nisu potpuni popisi svih poginulih na austrougarskoj strani jer su se na njima nalazila samo imena vojnika čije obitelji nisu bile izravno obaviještene o pogibiji, zarobljavanju ili bolesti. Vijesti s bojišta su stizale

sporo, stoga neke obitelji o sudbini svojih bližnjih saznaju nekoliko mjeseci poslije pogibije.

Češki državni arhiv je na svojim web stranicama prvi objavio digitalizirane popise gubitaka za cijelu monarhiju u svibnju 2010. godine. Nakon njega učinile su to još neke austrijske i mađarske web stranice. Sve navedene stranice su imale opciju pretrage podataka po jednoj ključnoj riječi. Austrijska stranica *Familia Austria* je prva na svojim stranicama (<https://www.familia-austria.at/>) omogućila pretragu popisa gubitaka prema više parametara. Tako se npr. mogu izlistati poginuli iz točno određenog okruga. Ovo omogućuje brojne statističke obrade dostupnih podataka, te njihove interpretacije. Obrađeno je 90% svih vojnika. Ostali su neobjavljeni tek neki mjeseci iz 1917. godine.

Crna Gora je objavila rat Austrougarskoj 6. kolovoza 1914. Vrlo brzo je crnogorska vojska ušla na teritorij Austrougarske i osvojila neke vojne utvrde na Bijeloj Gori. Do kraja rujna iste godine osvojena je Budva s okolicom, a vojska Crne Gore je u tom razdoblju napredovala u Bosni i Hercegovini došavši na 15 kilometara od Sarajeva. Do početka prosinca Crnogorci su zauzeli cijelu desnu obalu Drine kod Višegrada. Većinu 1915. godine nema značajnijih vojnih djelovanja sve do listopada kada počinje austrougarska ofanziva koja je 1916. dovela do okupacije Crne Gore i bijega kralja Nikole iz zemlje.

U austrougarskim listama gubitaka upisano je ukupno 911 stradalnika na području Crne Gore, od toga 900 zarobljenika od kojih su osamdeset duplikati. U nastavku će se obraditi podaci o 820 austrougarskih vojnika u crnogorskom zarobljeništvu o čijoj je sudbini data obavijest u *Verlustlisten*. Međutim i ovdje su podaci manjkavi, te navode tek 911 imena stradalih vojnika u Crnoj Gori. Stoga, ovim podacima valja pristupiti s oprezom, te ih tretirati kao nadopunu onima u crnogorskim arhivima koje je objavio Ščekić. Približno jednak broj stradalnika u crnogorskim

i austrougarskim popisima (oko devetsto) daje naslutiti da su austrougarski popisi rađeni na temelju crnogorskih, odnosno da su Crnogorci svoje popise proslijedili u Beč. Iako novinski izvještaji govore o stotinama poginulih vojnika, u službenim gubicima sa crnogorskog bojišta upisana je tek nekolicina.

Tablica 1: Stradali A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema načinu stradavanja

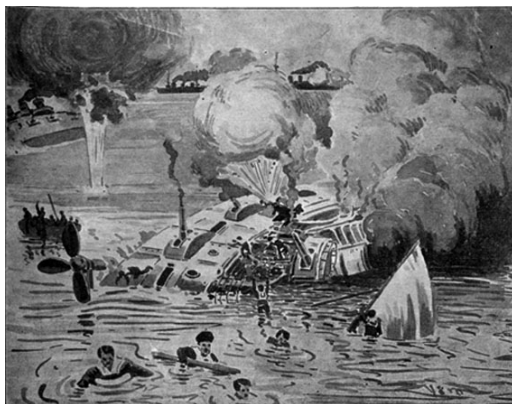
	Broj	Udio
Zarobljeno	820	98,68%
Ranjeno	2	0,24%
Poginulo	6	0,72%
	828	

Od ukupnog broja zarobljenih tek je petnaest oficira, te 780 vojnika. Za dvadeset petoricu nije upisan vojni rang.

Tablica 2: Zarobljeni A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema činu

Čin	Broj	Udio
Vojnici/Mannschaft	780	95,12%
Oficiri/Offiziere	15	1,83%
Bez čina	25	3,05%
	820	100,00%

Vijesti o zarobljavanju koje su objavljivane u Listama gubitaka su kasnile mjesecima. Tako je popis sa potopljenog broda S.M.S. Zente objavljen tek osam mjeseci poslije, iako su dnevne novine imena nesretnih mornara objavile već u studenom 1915. Najveći broj obavijesti o zarobljavanju u Crnoj Gori objavljen je tijekom veljače, svibnja, lipnja i srpnja 1915. godine.

Potonuće austrougarskog ratnog broda S.M.S. Zenta s kojeg je u Crnoj Gori zarobljeno preko stotinu mornara (*Ilustrovani list*)

Tablica 3: Zarobljeni A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema mjesecu objave vijesti

12/1914.	1/1915.	2/1915.	3/1915.	4/1915.	5/1915.	6/1915.	7/1915.	8/1915.	9/1915.	10/1915.
1	2	134	61	73	138	148	134	7	50	9
11/1915.	12/1915.	1/1916.	2/1916.	3/1916.	4/1916.	5/1916.	6/1916.	7/1916.	8/1916.	9/1916.
0	20	3	8	12	6	6	2	1	3	3

S obzirom na dob čak je 29,33% zarobljenika bilo mlađe od 25 godina. Mladići između 26 i 30 godina činili su 26,97%, a oni od 31 do 35 13,98%. U kasnim tridesetim godinama bilo je 19,88% vojnika, a starijih od 40 tek 10,36%.

Tablica 4: Zarobljeni A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema godini rođenja

1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884
15	12	27	33	11	16	17	24	15	13	11	15	17
1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897
20	27	26	33	31	31	33	38	10	11	9	11	6

U *Verlustlistama* se redovito upisivala zemlja porijekla iz koje su bili vojnici. U Crnoj Gori najviše je bilo zarobljenika iz Mađarske koji su činili 29,41% svih zarobljenika. Slijedili su vojnici iz sjeverne Hrvatske (14,63%), te Česi (9,63%). Značajne udjele imali su Bosanci (7,20%), Dalmatinci (4,76%) te mladići iz Galicije (6,59%). Za čak 130 vojnika nije upisana zemlja porijekla.

Tablica 5: Zarobljeni A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema zemlji porijekla

Mađarska	241	29,39%
Hrvatska	120	14,63%
Češka	79	9,63%
Bosna	59	7,20%
Galicija	54	6,59%
Dalmacija	39	4,76%
Kranjska (Slovenija)	13	1,59%
Austrijsko Primorje	11	1,34%
Hercegovina	10	1,22%
Istra	9	1,10%
Donja Austrija	7	0,85%
Ostalo	48	5,85%
Bez zemlje porijekla	130	15,85%
Ukupno	820	

Crnogorci su zarobljenike upućivali u logore koji su formirani diljem Crne Gore i okupiranog teritorija. Najviše ih je bilo internirano u Pljevlja, čak 201. Veći logori nalazili su se i u Cetinju i Nikšiću gdje je boravilo barem 167, odnosno 125

austrougarskih vojnika. Zatočenici su smješteni i u Kolašinu, Podgorici, Plavnici, Bijelom Brijegu, Lijevoj Rijeci, Andrijevići itd. Spominje se i neubicirane lokacije *Maniow* i *Ujbajna*.

Tablica 6: Zarobljeni A-U vojnici u Crnoj Gori prema Verlustlisten razvrstani prema mjestu interniranja

	Broj	Udio
Pljevlja	201	24,51%
Cetinje	167	20,37%
Nikšić	125	15,24%
Kolašin	96	11,71%
Podgorica	57	6,95%
Plavnica	25	3,05%
Bijeli Brijeg	20	2,44%
Lijeva Rijeka	19	2,32%
Andrijevića	13	1,59%
Maniow	6	0,73%
Carevica	5	0,61%
Danilovgrad	4	0,49%
Han Carevići	3	0,37%
Budva	2	0,24%
Ujbajna	1	0,12%
Bez mjesta	76	9,27%
Ukupno	820	100,00%

U arhivima diljem Europe postoje bezbrojne kutije neobrađenog arhivskog gradiva. Ni stotinu godina nakon rata nisu utvrđene točne brojke ratnih gubitaka što svjedoči o razmjerima tragedije

koja je tada pogodila cijeli svijet. Danas ovi strašni događaji iz Prvog svjetskog rata spajaju nekadašnje neprijatelje na zajedničkim obilježavanjima godišnjica. Tko je prije sto godina mogao zamisliti da će jedna tako ružna i krvava stvar kao što je rat zbližiti ljude s nekad suprotstavljenih strana bojišnice.

Literatura:

- Milan Ščekić, „Austrougarski zarobljenici u Crnoj Gori“, *Matica* 63, 2015, 247–294.
- *Verlustlisten Österreich-Ungarns 1914–1919*, dostupno na <http://des.genealogy.net/eingabe-verlustlisten/search?lang=en>
- *Ilustrovani list*, Zagreb